

UDK 808.62-087

Izvorni znanstveni rad

Primljen: studeni 1997.

Prihvaćen za tisak: 30. lipnja 1998.

Vesna Zečević

KAJKAVCI IKAVCI U LIJEVOM SREDIČKOM (fonološki aspekt)

U radu se opisuje fonološki sustav kajkavskoga ikavskoga govora Lijevo Sredičkog s obzirom na njegov čakavski supstrat u kontaktu s okolnom kajkavštinom.

0. Pojam "kajkavci ikavci" podrazumijeva čakavske ikavce doseljene u dvadesetak sela u kutu što ga čine Sava i Sutla i u tri oaze južno od Save. Lijevo Sredičko je jedna od tih oaza (uz Horvate i Zdenčinu) i nalazi se u pokupskom kraju nedaleko od Jamničke Kiselice. Posebni podaci o doseljenju čakavaca u Lijevo Sredičko nisu zasada nađeni, ali svi se dosadašnji istraživači kajkavaca ikavaca¹ slažu u tome da su došli iz područja zapadne Bosne, njezina sjevernijeg i južnijeg dijela. To pokazuju fonološko-morfološka svojstva njihova govora kao i leksik, što je sve drugačijega tipa od čakavsko-kajkavskih i kajkavsko-

¹ Usp. Brabec (1961, 1966, 1969), Šojat (1972, 1973a, 1973b).

-čakavskih ikavsko-ekavskih govora južno od Save. Osim toga, govori u jugozapadnom dijelu kajkavskoga narječja, od ozaljskoga govora, Gorskoga kotara, Like do Kvarnera, dio su neprekinutoga lanca s osobinama primorskoga tipa govora.²

0.1. Lijevo Sredičko je naselje na samoj obali Kupe koje je u vrijeme ovoga istraživanja (1977. god.) imalo oko dvjestotinjak stanovnika u 50-ak domaćinstava. Pripada općini Jastrebarsko. Ima osnovnu školu osnovanu 1880. god., a stanovnici odlaze ili na posao izvan naselja (Jamnička Kiselica, Zagreb) ili se bave zemljoradnjom i stočarstvom. Stanovnici sebe nazivaju Srićanima. Najčešća su prezimena u naselju: Cvetnić, Mrvac, Sedlarić, Turković.

0.2. Govor Ljevoga Sredičkog tipičan je primjer graničnoga jezičnoga kontakta, što znači da je kompaktna cjelina nekadašnjih čakavaca ikavaca okružena kajkavcima. Osim toga, za Lijevo Sredičko bi se moglo reći da se nalazi na kajkavskoj periferiji, gotovo na granici prema štokavskom narječju (od njega ga dijeli prirodna granica - rijeka Kupa). Takav njegov položaj vjerojatno je razlog što se njegov govor razlikuje od govora drugih dviju oaza, Horvata i Zdenčine, koje inače geografski nisu suviše udaljene od Ljevoga Sredičkoga. Nalaze se također južno od Save, ali sjevernije od Ljevoga Sredičkog, blizu ceste Zagreb - Karlovac, i pod znatnim su utjecajem zapadnih turopoljskih govora, na čijem se području i nalaze.

Kao i u svakoj situaciji kontakta, ovdje graničnoga kontakta, jezik su davatelj okolni govori vukomeričko-pokupskoga dijalekta,³ dok je jezik primatelj govor Ljevoga Sredičkog. U neposrednoj komunikaciji čakavskih govornika s kajkavcima došlo je do prestrukturiranja govora čakavskih ikavaca koje je dovelo do jednoga tipa miješanoga govora u kojemu mnogi sadržaji mogu imati dvije mogućnosti izraza - prema čakavskom i prema kajkavskom kodu. Interferencija tih dvaju kodova ima različite rezultate, koji variraju, moglo bi se čak reći, od govornika do govornika, što je uvjetovano ponajviše izvanjezičnim

² I. Brabec (1971) svrstava kajkavske ikavce u južne ikavske govore zbog izostajanja onih naglasnih izoglosa u govoru kajkavskih ikavaca koje su svojstvene čakavskom sjeveru (usp. o tome Hraste 1959).

³ Nazivi dijalekata prema Lončarić (1996).

razlozima, a nisu podjednakoga intenziteta i karaktera ni na svim jezičnim razinama.

1. Fonološki sustav

1.1. Samoglasnici

Zbog kontaktne situacije, u govoru Lijevoaga Sredičkog treba pretpostaviti naizmjeničnu upotrebu dvaju sustava - čakavskoga i kajkavskoga.

Čakavski sustav doseljenika imao je pet samoglasnika: /i e a o u/, i našao se u okruženju kajkavskoga sa šest samoglasnika: /i ɛ ɛ̃ a o u/. Naizmjenična upotreba tih dvaju sustava prvenstveno se odnosi na jedinice koje su kontinuantе genetskih odnosa, i to: čakavskih odnosa: /ə/>/a/, /ě/>/i/, /e ɛ/>/e/, te kajkavskih: /ə/= /ě/>/ɛ/, /e ɛ/>/ɛ/.

U govoru Lijevoaga Sredičkog dosljedan je čakavski odnos /ə/>/a/, dok ostali odnosi imaju naizmjeničnu upotrebu, što znači da kontinuantа jata može biti /i/ i /ɛ/, a kontinuantа /e ɛ/ samoglasnici [e] i /ɛ/. Istraživanje je pokazalo da stariji ispitanici mogu biti gotovo dosljedno ikavci, dok kod mlađih uglavnom prevladava odnos /ě/>/ɛ/. Osim toga, neke su kontinuantе prevladale leksemski. Tako je npr. uvijek *dīte* ali *dēca* te *mrěža*, *kolěno*, *sěno*, *slezěna*.

Za kontinuantu se /e ɛ/ pokazalo da je gotovo dosljedno /ɛ/ u naglašenom slogu i u otvorenoj ultimi, a u ostalim se položajima ostvaruje kao [e]. Osim toga, izostaje tipično kajkavska *děteļa* i samo je *dītelina*.

S obzirom na sve naprijed rečeno, primjeri se za samoglasnike donose prema starijim ispitanicima, dakle uglavnom s kontinuantom /i/</ě/ i s /ɛ/</ě/ iako je sporadično, zatim s /ɛ/ u naprijed spomenutoj distribuciji te bi inventar bio: /i ɛ ɛ̃ a o u/. Primjeri se donose u tradicionalnoj hrvatskoj fonetskoj transkripciji.

Primjeri:

Dugi slog (naglašeni i nenaglašeni)

- i *dobivāti*, *līce*, *sīn*, *sprīšč*; *cvīt*, *črīp*, *dīte*, *rič*, *tīlo*, *vīnac*, *bīliti*,
 kīpiti
 ɛ *sěno*

ę	<i>čęla, čęr, plęća; jętra, zęti, žęja</i>
a	<i>divāniti, glāt, glāva, lāsi, māst, okāpāti; dān, stāblo, zālva</i>
o	<i>gñôj, kōst, lōtra, mōrę, nōš, sōl, trgōvāti, zōp ('zob')</i>
u	<i>ļudi, pijūčkāti, sūša, žūļ; mūš, rūka, vūļę, zūp, žūč, žūna.</i>

Kratki slog (naglašeni i nenaglašeni)

i	<i>imeę, iža, nosnica, sito, štrik; cista, črišna, điver, jisti, obit, đrij, zdila</i>
ę	<i>dęca, kolęno, slezęna</i>
ę	<i>męja, mętla, rębro, ręmen, tęļę, vimeę, žęna, žęp</i>
a	<i>brāt, pāmet, prāk, rāmeę; dāska, lōnac, māgla, đoral, pōsal</i>
o	<i>grōst, kđkoš, kōla, nōga, nōseča, đrij, vđl</i>
u	<i>jūžina, kũna; kũpica, mučāti, rũbača, vũjac, vũra.</i>

Silabemi su i /ř ɾ/ (npr. *brk, čřf, řš, umřti; přst, řbat, trš, vř*).

1.1.2. Realizacija samoglasnika

Istraživanje pokazuje da se artikulacijska baza čakavaca ikavaca u Lijevom Sredičkom mijenja, jer su usvojili tipičan izgovor nekih kajkavskih samoglasnika. To je izgovor dugoga /a/ kao zatvorenijeg [a] i izgovor kontinuanthe /e ę/ kao vrlo otvoreno [ę]. Kako je riječ o mijesšanu govoru u čijem čakavskom supstratu postoji fonem /e/ < e ę/, on se kao alofon fonema /ę/ ostvaruje u nenaglašenim slogovima izvan otvorene ultime. Kada je kontinuantata *jata* samoglasnik *e*-tipa, onda je on nešto zatvoreniji i približava se samoglasniku /ę/ obližnjih kajkavskih govora.

1.1.3. Distribucija samoglasnika

Svi samoglasnici mogu biti na svim mjestima u riječi i u svim prozodijskim uvjetima izuzev samoglasnika /u/. Ispred njega na početku riječi dolazi protetski suglasnik /v/ (npr. *vũgorak, vũjac, vūļę, vūsničę, vũvo*), a u pojedinačnim riječima i u sredini riječi (npr. *pāvuk, pāvun*). Za pojedinačne lekseme, kao što su npr. *ũbojica, udōvac*, teško je reći jesu li prema čakavskom sustavu ili su inovacije prema standardu.

1.1.4. Primjeri podrijetla samoglasnika

i	<	<i>ī</i> (<i>bīk, pīsmo, sviñac, žīr, žīvīti</i>)
	<	<i>ē</i> (<i>črīp, dīte, mlīko, rič, ždrībe</i>)
	<	<i>ī</i> u skupu <i>ir</i> (<i>krumpīr</i>)
i	<	<i>i</i> (<i>čīpela, isušīti, ìver, ìža, kurīti</i>)
	<	<i>ě</i> (<i>dīver, jīsti, sliměčak, tīmenica</i>)
ē	<	<i>ě</i> sporadično (<i>sēno</i>)
e	<	<i>ě</i> sporadično (<i>děca, kolěno, mrěža</i>)
ē	<	<i>ē</i> (<i>čēr</i>)
	<	<i>e</i> u naknadno produženom slogu (<i>čēla, plēča</i>)
	<	<i>ē</i> (<i>mēso, pēta, zēti</i>)
	<	<i>ę</i> u naknadno produženom slogu (<i>jętra, žęja</i>)
ę	<	<i>e</i> (<i>mēja, rębro, tęle, žęna</i>)
ā	<	<i>ā</i> (<i>glāva, lāsi, māst, okāpāti</i>)
	<	<i>ā</i> (<i>dān, lāš, stāblo, zālva</i>)
	<	<i>a</i> u naknadno produženom slogu (<i>plāta, pāžuļ</i>)
	<	<i>ě</i> u naknadno produženom slogu (<i>nādra</i>)
a	<	<i>a</i> (<i>cār, rāt, spāti, šaptāti, zāpovit</i>)
	<	<i>a</i> (<i>dāska, lākat, lāžac, vūjac</i>)
	<	<i>ę</i> (<i>jáčmen</i>)
ō	<	<i>ō</i> (<i>gnōj, kōst, lōtra, nōs, nōš</i>)
o	<	<i>o</i> (<i>kōvča, nōga, nōvat, òko, stòl</i>)
ū	<	<i>ū</i> (<i>lūdi, rūda, sūša, žūļ</i>)
	<	<i>ō</i> (<i>klūp, kūt, mūš, rūka, zūp</i>)
	<	<i>ļ</i> (<i>sūnce, vūk, žūna, žūt</i>)
	<	<i>o</i> u naknadno produženom slogu (<i>kūk, želūdac</i>)
u	<	<i>u</i> (<i>kokorūza, krūf, rubļē, vūjac</i>)
	<	<i>o</i> (<i>rūbača, vūgal</i>)
	<	<i>ļ</i> (<i>būva, mučāti, pūnica, žučāņak</i>)
ī	<	<i>ī</i> (<i>bīk, čīf, umīti</i>)
ī	<	<i>ī</i> (<i>pīst, rībat, tīrs, vī</i>).

1.2. Suglasnički sustav

Karakteristike miješanoga govora vrlo su prisutne i u suglasničkom sustavu, ali za razliku od samoglasničkoga sustava, uglavnom

bez dvostrukih mogućnosti izraza istih sadržaja ili relevantnih genetskih odnosa. Zbog toga bi se moglo reći da je suglasnički sustav homogenije fizionomije nego samoglasnički s već integriranim nekim tipično kajkavskim karakteristikama, kao što je npr. protetski suglasnik /v/ ispred inicijalnoga /ū u/, obezvučenje krajnjih suglasnika te uglavnom kajkavska rasterećenja suglasničkih skupova.

1.2.1. Inventar suglasnika

Inventar se suglasnika razlikuje u četiri podsustava.

Shematski prikaz

Sonanti	Šumnici					
<i>I. podsustav</i>						
v	m	p	b	f		
l	r	n	t	d		
j	ǰ	ń	c	s	z	
			č	ž	š	ž
			k	g		
<i>II. podsustav</i>						
v	m	b				
l	r	n	d			
j	ǰ	ń	ž	z		
			g	ž		
<i>III. podsustav</i>						
	m	p	f			
l	r	n	t			
j	ǰ	ń	c	s		
			č	š		
			k			

IV. podsustav

v		m		p	b	f	
	r			t	d		
j	ǰ	ń		c		s	š
				č	ž	š	ž
				k	g.		

Maksimalni je inventar suglasnika u I. podsustavu i ima 22 suglasnika.

1.2.1.1. Podsustavi

I. podsustav s najviše suglasnika (22) ostvaruje se između samoglasnika izuzev ispred /i/ i /e/.

II. podsustav s 14 suglasnika ostvaruje se ispred zvučnih suglasnika ispred kojih se ostvaruju samo zvučni suglasnici i sonanti.

III. podsustav s 15 suglasnika ostvaruje se ispred bezvučnih suglasnika i na kraju riječi, gdje se ostvaruju samo bezvučni suglasnici i sonanti.

IV. podsustav s 20 suglasnika ostvaruje se ispred samoglasnika /i/, /e/ ispred kojih se ukida opreka između /l/ i /ǰ/, /n/ i /ń/ i ostvaruju se samo suglasnici /ǰ/ i /ń/. Inventar je smanjen za suglasnike /l/ i /n/.

1.2.1.2. Suglasnik /ž/ pojavljuje se u pojedinačnim riječima i posudenicama, npr. *řža, rožâk, mðžžani, bažžina, ânžel, žâk, xðža*.

1.2.1.3. Nema suglasnika /x/ koji se ili gubi ili se zamjenjuje drugim suglasnicima (v. podrijetlo suglasnika).

1.2.2. Realizacija suglasnika

Nazalni sonant /n/ ostvaruje se u svojoj velarnoj varijanti [ŋ] ispred /k/, npr. [râfuŋk].

1.2.3. Distribucija suglasnika

Distribucija pojedinačnih suglasnika ima ograničenja čija su posljedica navedena četiri podsustava. Osim toga, distribucijska ogra-

ničenja djeluju i u suglasničkim skupovima ili kao ukidanje opreka između pojedinih suglasnika, kada se jedni suglasnici zamjenjuju drugima, ili pak onemogućuju pojavu nekih suglasnika u određenim suglasničkim skupovima tako da suglasnik ispada.

Suglasnik /v/ je sonant ispred samoglasnika i iza šumnika, a inače je zvučni šumnik (bezzvučni mu je parnjak šumnik /f/).

1.2.3.1. Zamjenjivanje suglasnika u skupovima:

<i>pč</i>	>	<i>vč</i>	u	<i>kòvča</i>
<i>tj</i>	>	<i>kj</i>	u	<i>kjědan</i>
<i>tl</i>	>	<i>kl</i>	u	<i>klà</i> 'tlo'
<i>tm</i>	>	<i>km</i>	u	<i>kmìca</i>
<i>tr</i>	>	<i>dr</i>	u	<i>dřči.</i>

1.2.3.2. Ispadanje suglasnika:

<i>gd</i>	>	<i>d</i>	u	<i>dì</i>
<i>hl</i>	>	<i>l</i>	u	<i>lât</i> 'hlad'
<i>hr</i>	>	<i>r</i>	u	<i>rânimò, râst</i> 'hrast'
<i>ht</i>	>	<i>t</i>	u	<i>titi</i> 'htjeti'
<i>hv</i>	>	<i>v</i>	u	<i>uvàtil</i>
<i>jt</i>	>	<i>t</i>	u	<i>lòtra</i>
<i>kč</i>	>	<i>č</i>	u	<i>čęr</i>
<i>xr</i> (< <i>kr</i>)	>	<i>r</i>	u	<i>rùška</i>
<i>kt</i>	>	<i>t</i>	u	<i>tęri</i> 'koji'
<i>pč</i>	>	<i>č</i>	u	<i>čęla</i>
<i>pš</i>	>	<i>š</i>	u	<i>šenìca</i>
<i>pt</i>	>	<i>t</i>	u	<i>tica</i>
<i>skv</i>	>	<i>sk</i>	u	<i>brìska</i>
<i>svr</i>	>	<i>sr</i>	u	<i>sràka, srbì</i>
<i>tst</i>	>	<i>st</i>	u	<i>bogàstvo</i>
<i>tvr</i>	>	<i>tr</i>	u	<i>čęrtak, čęrti</i>
<i>tv</i>	>	<i>t</i>	u	<i>tòrac</i>
<i>vč</i>	>	<i>č</i>	u	<i>čęra</i>
<i>vl</i>	>	<i>l</i>	u	<i>lâkno, lâsi, lât</i>
<i>vn</i>	>	<i>n</i>	u	<i>nùk</i>

<i>vr</i>	>	<i>r</i>	u	<i>rābac</i>
<i>vs</i>	>	<i>s</i>	u	<i>sī, sāki</i>
<i>vt</i>	>	<i>t</i>	u	<i>tōrak</i>
<i>vz</i>	>	<i>z</i>	u	<i>zēti, zīmļe</i> 'uzima'
<i>žd</i>	>	<i>ž</i>	u	<i>požerāti</i>
<i>š</i>	>	<i>ø</i>	u	<i>kopīti</i> 'škopiti'
<i>x</i>	>	<i>ø</i>		- na početku riječi: <i>īlada</i> - u sredini riječi: <i>griōta, dṛtal, kūna</i> - na kraju riječi: <i>vṛ</i> .

1.2.4. Podrijetlo suglasnika

U govoru Lijevoaga Sredičkoga, bilo da je riječ o pripadnosti čakavskom ili kajkavskom kodu, suglasnici svojom glavnom potječu od odgovarajućih suglasnika starohrvatskoga sustava, uključujući /t/</t/ u *īti, trēti*. Posebnosti u razvoju odnose se i na pojedinačne suglasnike i na suglasničke skupove i za njih je teško reći koje bi se mogle povezati s čakavskim supstratom a koje s kajkavskim utjecajem jer mogu biti rezultat paralelnoga razvoja u oba idioma.

<i>v</i>	<	<i>ø</i> pred inicijalnim /ū u/, npr. <i>vūgorak, vūjac, vūļe, vūsniče, vūvo</i>
	<	<i>ø</i> pred /u/ u sredini riječi, npr. <i>pāvuk, pāvun</i>
	<	<i>x</i> iza stražnjih vokala, npr. <i>būva, duvān, māčava, strōva</i>
	<	<i>x < g</i> u skupu /g t/, npr. <i>nōvat</i> ('nokat')
	<	<i>m</i> u skupu /m n/ iz G sg. u <i>plāvan, plāvna</i> (< <i>plaman, plamna</i>)
	<	<i>p</i> u <i>kōvča</i>
	<	<i>b</i> (>/p/) u <i>zīvka</i>
<i>j</i>	<	<i>d'</i> npr. <i>mēja, mejāš, prēja, sāja, žēja</i>
	<	<i>x</i> iza prednjih vokala, npr. <i>mijūr, ōrij, tēpija</i>
	<	<i>i</i> u skupovima /jt/, /jd/ nastalih u tvorenicama s glagolom <i>īti</i> kada prefiks završava vokalom, npr. <i>nājti, nājdem, dōjti, dōjdem</i>
	<	<i>ø</i> u <i>vōjsak</i>
<i>r</i>	<	<i>ž</i> intervokalno u prezentu glagola <i>mōči</i> i njegovih kompozita, npr. <i>mōrem, nē morem, pomōrem</i>
	<	<i>r'</i> npr. <i>mōre, škāre</i>

- l̥ < ɔ + /j/ u skupovima /pəj/, /bəj/, /vəj/, npr. *snôpl̥ę, grôbl̥ę, zdrâvl̥ę*
- < ɔ + /j/ u skupovima /təj/, /dəj/ (analogijom prema skupovima labijal + /j/), npr. *prût̥l̥ę, smet̥l̥ę, posudl̥ę*
- < ɔ + /j/ u skupu /zdəj/ (analogijom prema skupovima labijal + /j/), s ispadanjem /d/, npr. *grôzl̥ę*
- < l ispred /i/, npr. *đitełina, męrlin, šerâzłin, tułi*
- < łaj npr. *zęłę*
- ń < naj npr. *kamęńe*
- < n ispred /i/, npr. *çipańica, oglavńik, stińica*
- f < v pred bezvučnim šumnicima i na kraju riječi, npr. *ôfca, žerâfka, křf, krôf*
- < u posuđenicama, npr. *fârof, fęrtun, fôrganak, fündoment, râfunk*
- < hv npr. *fâla*
- č < é u skupu /šč/ (</stj/), npr. *dvoriščę, klíšća*
- < č u skupu /šč/ (</skj/), npr. *güşćar, sprišć*
- < č u skupu /čr/, npr. *čřf, čřip, čřišńa*
- < č u *rušńik*
- ž < d' u *řža*
- < daj u *rožâk*
- < ž u skupu /zgj/ u *bažžina, možžâni*
- < u posuđenicama, npr. *âņžel, žâk, xòža*
- ž < dž u *žęp*
- t < t u skupu /kt/ ispadanjem /k/ u *tũńa* ('dunja')
- d < t u *dřći*
- k < t u *kjędan, klâ, kmïca*.

1.3. Prozodija

1.3.1. Inventar

U inventaru prozodema su tri naglasaka: ˘ ˘ ˘ i prednaglasna dužina. (Naglasak ˘ označuje samo mjesto siline na kratkim samoglasnicima bez opreke po tonu.)

Svi dugi i kratki silabemi mogu biti naglašeni i nenaglašeni.

Dugi naglašeni silabemi mogu imati silazni i uzlazni ton.

Primjeri razlikovne funkcije prozodijskih obilježja:

oči (N pl.) ~ očī (G pl.)

rębra (G sg.) ~ rębra (N pl.)

růkę (G sg.) ~ růkę (N pl.)

vůva (G sg.) ~ vůva (N pl.).

1.3.2. Realizacija

Za sva bi se tri naglasaka moglo reći da imaju tipično kajkavsku realizaciju.

1.3.3. Distribucija prozodijskih obilježja

Kratki naglasak ne može se ostvariti u zadnjem otvorenom slogu višesložnih riječi, npr. *sī, nůk, vř, žęp; męja, žęna; jezīk, řaptāti, kurīti, pūnica, slipočica, vřditi; bīliti, nalāgāti*.

Naglasak $\hat{\text{~}}$ može se ostvariti u bilo kojem slogu u riječi, npr. *čęr, dān; letī, posudļę, smetļę; duvān, krumpīr; męřlin, nōfci, pāžuļ*.

Naglasak \sim ne može se ostvariti u jednosložnim riječima ni u zadnjem slogu.

Nenaglašeni dugi slogovi samo su prednaglasni, npr. *bīliti, nalāgāti, prilījāti*.

1.3.4. Podrijetlo naglasaka

Govor Lijevoaga Sredičkog pripada II. Ivšićevoj čakavsko-kajkavskoj grupi, i to tipu II.₅ (*žęna, letī, sůša*) i sa starijim naglaskom \sim umjesto metatonijskoga $\hat{\text{~}}$ u tipu *posīkal - posīkli*.⁴ Karakter miješanoga govora vrlo se dobro vidi u odnosu na osnovnu kajkavsku akcentuaciju jer se naglasci mogu ostvariti u distribuciji i prema čakavskom supstratu i prema kajkavskom - jeziku davaocu. To se prvenstveno odnosi na metatonijski cirkumfleks i na naglasak \sim u nekim kategorijama tipičnima za kajkavštinu.⁵

⁴ Usp. Ivšić (1936, 80).

⁵ Usp. Ivšić (1936, 70-72).

Metatonijski cirkumfleks zastupljen je samo u nekim kategorijama uz mogućnost i drukčijih naglasaka. Tako u G pl. ž. roda, npr. uz *bûf*, *žên* i *rûšak*; u I pl. ž. r. uz *kostjâmi*, *čerjâmi* i *rûkami*, *žênami*; u prezentu glagola je uz rjeđe likove s $\hat{}$ naglaskom, npr. *opâde* češće *çica*, *pâda*, *kûva*; u pridj. rad. m. r. uz rjeđi naglasak $\hat{}$, npr. *vînçala se*, češće je *gorîla*, *sêla*, *põpila*, *prêla*, *zdîgal*; u imenica u zatvorenom slogu naglasak je $\hat{}$ dosta zastupljen, npr. *mêrîin*, *nâdra*, *šerâzîin*, *třčka* uz *mâčka*, *rûška*.

Naglasak \sim zastupljeniji je u kategorijama prema kajkavskom nego metatonijski cirkumfleks. Te su kategorije: N pl. sr. r., npr. *dr-vêta*, *kolêna*, *ramêna*, *rêbra*, *sêla*, *vûva*; određeni pridjevi, npr. *bêli*, *cêli*, *crîêni*, *mîki*, *krvâvi*, *nôvi*, *sûvi*; redni brojevi, npr. *çetřti*, *ôsmi*, *sêdmi*, *stôti*, *šêsti*, *trêti*; im. sr. r., npr. *îmjê*, *grôzîê*, *pêrîê*, *prûtîê*, *zêîê*; tvorenice ž. r. s -ja, npr. *plêça*, *sûša*; u prezentu glagola, npr. 3. l. sg. *gâçê*, *kûjê*, *kvârçê*, *pîšê*.

U govoru Lijevoaga Sredičkog \sim naglasak ne može biti u otvorenoj ultimi pa su umjesto naglasnih tipova *ženâ*, *glāvâ* tipovi *žêna*, *glâva*. U višesložnih se riječi taj naglasak nalazi na starom mjestu i kvantiteteske su opreke samo u srednjim slogovima, npr. *ževîca*, *šenîca*, *ogledâlo*; *bîlîti*, *posudîti*, *presâjâti*, *râđîti*. Zbog vrlo jake tendencije regresivnoga pomicanja \sim naglasak za jedan ili za dva sloga, u višesložnih se riječi on često nalazi u prvom slogu, npr. *zgõtoviti*, *ðblijala*, *îsušilo*, *dðvršila*, *îzradilo*, *pðdojila*, *pðžerala*, *ðtrovala*, *pðklonil*.

Primjeri podrijetla naglasaka

Prozodijske se osobine izvode iz starohrvatskoga troakcenatskoga sustava za čakavske i kajkavske govore.

$\hat{}$ < $\hat{}$ sporadično: *mêrîin*, *nâdra*, *pâžuî*, *plâta*, *třčka*, *šerâzîin*, *vûvo* uz *mâčka*, *pâvuk*, *pâvun*, *gðvedina*, *râcman*, *rûška*; 3. l. sg. prez. *opâdê* uz *çica*, *kûva*, *kûpujê*, *pûknê*, *pâda*; pridj. rad. ž. r. *vînçala se* uz *gorîla*, *põpila*, *prêla*, *sêla*; pridj. trp. m. i f. *vînçan*, *skrîta*; I pl. ž. r. *čerjâmi*, *kostjâmi* uz *rûkami*, *žênami*; L sg. m. i sr. r. *vûvu* uz *přstu*, *řptu*

< \sim u ultimi: *gorî*, *letî*, *srbî*; u imenica m. r.: *mijûr*, *pastîr*, *tañîr*, *tratûr*, *vodîr*, *vršñâk*; u G pl. ž. r.: *bûf*, *žên*

˘ < ˘ u imenica: *grōzļę, ĩmļę, pērļę, prūtļę, snōplę, zęļę, žęja; plęča, sūša*; N pl. sr. r. *jājca, kolēna, ramēna, rēbra, sēla, vūva*; odr. oblik pridjeva: *crļēni, krvāvi, mŗki, nōvi*; redni brojevi: *tręti, četŗti, šęsti, sędmi, ōsmi, stōti*; 3. l. sg. prez.: *gāčę, kvārčę, kūję, pīšę*

< - u penultimi dvosložnih riječi pred prvobitno kratkom naglašenom ultimom: *brāzda, glāva, dlīto, līce, mlīko, pīsak, rūka, stāblo, strīla, vīnac*

˘ < ˘ u penultimi ispred prvobitno naglašene otvorene ultime: *būva, čęlo, dāska, māgla, mętla, męja, sęlo, sęstra, žęna*, ali *jezik, ogān* pored *ōbit, ōrij*

< ˘ u početnom slogu u koji je prenesen kratki naglasak u sporadičnom prenošenju iz središnjega sloga: *būbrigi, dvōrišče, mōtika, rūbača, žęrafka* uz *družina, kolība, lopāta, mišina, mučāti, nevīsta, nosnīca*

- < - ispred kratke penultime: *divānīli, okāpāti, pijūckāti, pri-gŗnāti, vriščāti*.

2. Zaključak

Određenje govora Lijevo Sredičkog kao kajkavskog ikavskog podrazumijeva njegovu fizionomiju kao miješanoga govora u kojem se ikavski čakavski supstrat toliko promijenio u dodiru s okolnom kajkavštinom da se i sami govornici Lijevo Sredičkog danas osjećaju kajkavcima. Iako su dosljedni akavci (/ə/>/a/), njihov ikavski karakter znatno je pokoleban pa se često isti sadržaji ostvaruju i u ikavskom i u ekavskom liku uz mijenjanje artikulacijske baze i usvajanje kajkavskoga fonema /e/.

I u naglasnom su sustavu uočljivi neki inovacijski odnosi, naročito u kategorijama tipičnima za kajkavštinu u kojima se pojavljuje metatonijski cirkumfleks i akut.

U odnosu na kompaktnu skupinu kajkavskih ikavaca u kutu Sava - Sutla, te u oazama Horvati i Zdenčina, moglo bi se reći da se kajkavski ikavci u Ljevom Sredičkom razlikuju i od jednih i od drugih, i to više po stupnju adaptacije kajkavskih elemenata nego po njihovu smjeru. Kajkavski ikavci u kutu Sava - Sutla konzervativniji su u odnosu i na govor u Horvatima i Zdenčini i na govor u Ljevom Sre-

dičkom, dok je govor Lijevoga Sredičkog konzervativniji od govora u Horvatima i Zdenčini.⁶

LITERATURA

- Brabec, I. 1961: Izvještaj o istraživanju govora u Pokuplju, *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 65, 321-332
- ... 1966: Sjeveroistočni akavci, *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 71, 323-335
- ... 1969: Sutlanski ikavci, *Kaj* 5, 25-29
- Brozović, D. 1960: O strukturalnim i genetskim kriterijima u klasifikaciji hrvatskosrpskih dijalekata, *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 3, 68-88
- Filipović, R. 1986: *Teorija jezika u kontaktu*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Školska knjiga, Zagreb
- Hraste, M. 1959: Osnovna akcentuacija Biograda na moru i njegove okolice, *Filologija* 2, 5-11
- Ivšić, S. 1936: Jezik Hrvata kajkavaca, *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 48, 47-88
- Lončarić, M. 1996: *Kajkavsko narječje*, Školska knjiga, Zagreb
- Šojat, A. 1972: O govoru kajkavskih ikavaca u Zdenčini i Horvatima, *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 76, 269-274
- ... 1973.a: Kajkavski ikavci kraj Sutle, *Rasprave Instituta za jezik* 2, 37-44
- ... 1973.b: Govor u Samoboru i njegovoj okolici, *Rasprave Instituta za jezik* 2, 51-72
- ... : Brdovec, *Upitnik za hrvatski dijalektološki atlas*
- ... : Horvati, *Upitnik za hrvatski dijalektološki atlas*
- ... : Marija Gorica, *Upitnik za hrvatski dijalektološki atlas*
- ... : Zdenčina, *Upitnik za hrvatski dijalektološki atlas*
- Težak, S. 1970: Kajkavci na razmeđu, *Kaj* 6, 38-48
- ... 1976: Govori na području općine Ozalj, *Kaj* 9-10, 137-139

⁶ Usp. Zečević (1988).

- ... 1979: Sjeverni govori čakavsko-kajkavskog međurječja u karlovačkom četverorječju, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 16, 37-52
- ... 1981: Ozaljski govor, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 5, 203-428
- Zečević, V. 1988: Kajkavski ikavci s gledišta jezičnoga kontakta, *Raspriave Zavoda za jezik* 14, 217-231
- ... : Lijevo Sredičko, *Upitnik za hrvatski dijalektološki atlas*

KAJKAVIAN IKAVIANS IN LIJEVO SREDIČKO
(phonological aspect)

Summary

The Kajkavian Ikavian speech of Lijevo Sredičko belongs to the group of mixed speech which is shown on phonological level where some genetic-structural relationships are disrupted. The relationship /ə/ > /a/ is preserved from Čakavian substratum, while the relationship /ě/ > /i/ is considerably shaken so that the same contents is represented in both Ikavian and Ekavian word. Innovative relationships enter the accentual system, especially in categories typical for the Kajkavian dialect which contain metatonic circumflex and acute.

key words: Kajkavian Ikavians, language contact, mixed speech, phonological system

ključne riječi: fonološki sustav, jezični kontakt, kajkavski ikavci, miješani govor